

Före stadskulturchefen Sune Friström vandrar bland gamla hus i Kristianstad.

Ett lyckat husräddningsprojekt

■ Alla hus kan räddas! Ett gott exempel på denna restaureringsfilosofi är Prytz lejhuis på Västra Storgatan 7 i Kristianstad. Detta 1600-talshus stod närmast som en ruin en längre tid ären efter 1950. Taket var delvis borta, det regnade in. Bräder som spikats framför fönstren hade brutits upp och objudna gäster sökte sig dit.

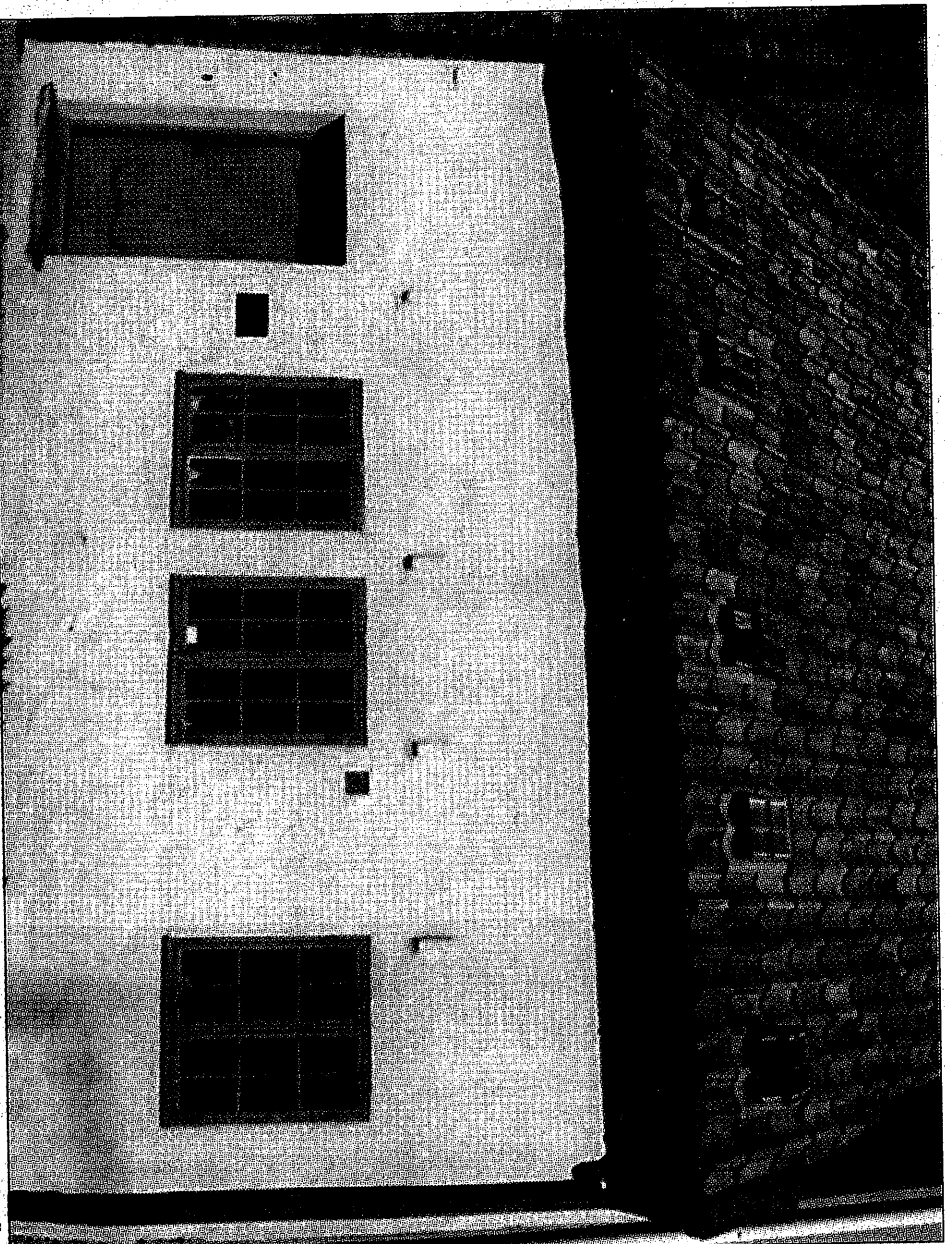
EN HYRESBOD

Ändå var detta stadens enda bevarade "lejhuis", det vill säga uthyrningshus eller snarare hyresbod. Det byggdes år 1641 som ett korsvirkeshus i en våning med högre tak av vallmästaren Hans Prytz.

Stadens styrande uppmanade vid denna tid invånarna att inte låta några tomter ligga obebyggda inom fästningen. Flera lejhuis uppfördes, bland annat ett likadant, men speltäckat, omedelbart söder om Prytz lejhuis. Ett brev är bevarat från kungen Christian 4 till en skonnkare Mauritz Dreves, som ägde en obebyggd tomt strax intill Prytz lejhuis. Kungen påpekar i brevet med skärpa, att skomakaren måste starta nybygget omedelbart. Så skedde också och resultatet ser vi i dag i södra delen av Fortifikationshuset.

Vallmästaren Hans Prytz bodde med sin familj lite närmare Norrport. Han hade ansvarat för att de 3,2 kilometer långa fästningsvallarna av jord och sten var i så gott skick att de skulle kunna fånga upp fientliga projektiler.

Arbetsuppgifterna måste ha varit besvärliga, då grundläggningsförhållandena mestadels var usla på den lilla halvön, Allön, som Christian 4 valt att lägga staden på i detta vattensjuka område. Vallmästarens egna tomter inom fästningen låg inte i de zo-

Prytz lejhuis har återuppstått från ruinerna.

ner som hade sämst grundförhållanden.

BYGNAD I FEM FACK

Prytz lejhuis byggdes i korsvirke med fem fack, motsvarande "halvtomten" storlek på cirka 7,5 meter mot gatan. Det var också fem fack djupt. Det var rejält byggt med korsvirke i ek. Stolparna hade genomstuckna bjälkhuvuden.

Byggnaden innehöll rum, kök, portgenomgång i andra facket norrifrån och en förstuga. Köket låg inåt gården. Det kan ha funnits en handelsbod i bottenvåningens nordligaste del enligt byggnadsarknologiska undersökningar. Sådana påbörjades år 1944 av Sandor Rosén på Nordiska Museet. De fört-sattes av Thorsten Andersson vid stadens museum år 1966. Elva år senare, 1977, gjordes en byggnadsarknologisk undersökning av då arkitektstuderande Sölve Johansson.

I samtliga undersökningar konstaterar man, att byggnaden är välbyggd

med kraftig stomme, vilket senare har väsentligt bidragit till, att byggnaden trots att den varit närmast en ruin, har kunnat renoveras till ett överkomligt pris. Att Prytz lejhuis var kvalitativt bra framgår också av en värdering, som gjordes år 1958. Prytz lejhuis och det likarjade, speltäckta huset på tomtens söderom, värderades tillsammans till 350 daler, vilket får anses ganska högt.

ENASTÄNDE MÅLNING

Södra långväggen i stugan dekorerades med målningar omkring år 1660. De föreställer blomster och galopperande hästar och finns numera avbladdade på Regionmuseets stadshistoriska avdelning. Den höga vindsvåningen användes som förvaringsutrymme. Under 1800-ta-

lets bostadsbrist indelades vinden med enkla brädväggar i små bås, som lyftades ut till ungarlar, gesäller och liknande. Det fanns ingen invändig trappa till vindsvåningen. Vinden nådde man med en

stege från gården.

Det lejhuis, som låg på granntomten söder om, revs omkring år 1801. Mellanväggen mellan dessa lejhuis var en enkel tegelvägg. Vid restaureringsarbeten på 1980-talet togs några tegel ut från den omkring år 1660 målade långväggen. Till vår stora glädje hitrades användning till en motsvarande målning på andra sidan vägen. Den är sannolikt också gjord omkring år 1660.

Färgerna överensstämmer, men vilket motiv denna senare målning har gick inte att fastställa utan att riva hela väggen. Nu döjs denna målning av grannhusets yttervägg uppförd omkring år 1801. Här finns möjligheter till framtida byggnadsarknologiska upptäckter!

Prytzlejhuis fanns skomakeri på 1800-talet. Skomakarmästaren B P Herrström ägde fastigheten år 1835. Då fanns en tillbyggnad till korsvirkeshuset gjord av plank och placrad in mot gården. I denna enkla utbyggnad låg kök

och spiskammare. Ytterligare ett halvhus i en våning och av plankrestes inre på gården. Där fanns ett bostadsrum och en vedbod. Båda dessa gårdshus byggades av plank revs, när den nuvarande två våningar höga gårdshuset uppfördes i korsvirke.

Ett två vånings uthus i mycket dåligt skick i tomtens nordöstra hörn fick rivas på mitten av 1980-talet. Ända till år 1909 ägdes fastigheten inom släkten Herrström. Då köpte "Verdsgoodtemplarordens i Kristianstad byggnadsaktiebolag" lejhuiset. De ägde sedan tidigare fastigheten norr om, där de år 1888 i gårdshuset byggt bland annat samlingssal/teaterlokal. Tillhörande gathus kom till år 1904. Den följande tiden samägdes tomterna tidvis.

KOMMUNEN TOG ÖVER
Kristianstad kommun köpte den nordligare fastigheten år 1977 och sålde den år 1982 till Ann Levinson, byggnadsintresserad

make till länsarkitekten i Kristianstad län, Bo Levinson. Hon köpte samtidigt Prytz lejhuis av Håkan Håkansson, en byggnadsentusiast, som hade köpt Prytz lejhuis år 1975, men inte hade ekonomiska resurser att rädda den gamla byggnaden. Den förföll alltmer och byggnadsnämnden utfärdade förelägganden till ägaren, att ämninstone se till att lelkande barn inte kom till skada och att delar av byggnaden inte skulle kunna rasa ut över gata eller granntomter.

VIKTIG KUNSKAP

Det kom att kosta halvannan miljon för det gigantiska räddningsprojektet, som inte varit möjligt att genomföra utan en ekonomisk samverkan med grannhuset. Kunskap om de gamla husen är oerhört viktig och paret Levinson var medvetna om, att både sunt förnuft och kompromisser krävs för att lyckas. Lösningen måste passa den praktiska verkligheten. Renoveringen varade i två år, man ville skynda långsamt.

Under ett av golven hittade man en trasig gravsten från år 1696. Den pusslades in på det nya golvet vid spissockeln. Under flera lager tapeter dök målningen från omkring år 1660 upp på kalkputsen. Den konserverades. Så mycket som möjligt av det ursprungliga bibehålls och ersättningsmaterial är klart redovisat, oftast i annan färgton. Gamla skarvar och äldre sammanfogningar har bevarats eller nytilverkat.

Ann och Bo Levinson flyttade från Kristianstad år 1999. Då köpte Björn och Lisbeth Ljungdahl lejhuiset, som de sålde år 2005 till Bo och Eva Silvertberr, som nu njuter av denna fullträff till husräddningsaktion.

SUNE FRISTRÖM